

וכתבו ראשונים לתרוץ שאין כאן לימוד ב'מה מצינו' כבשאר מקומות שאתה בא ללמוד דבר שאינו כתוב מן הכתוב, אלא הספק הוא בפירוש הכתוב אם כפר יושת עליו – האם 'עליו' כולל רק קרן, או כולל כל מילי דשור. והשאלה היא מצד הסברא, אם מסתבר שגם רגל נכללה בכתוב (ע' רא"ש ושטמ"ק. ובקהלות יעקב ח"א לט).

ונראה לפי זה ליישב קושי האחייעור (ח"ג סד, א), למה שכתבו התוס' (לעיל טו). שנשיכת נחש כיון דאורחיה הרי זה כרגל, א"כ מה מוכיח מהכניס שורו לחצר הגניזק שמשלם כופר מק"ו דרגל, ומשמע שיש כופר ברגל – דלמא לעולם אין כופר, והקל-וחומר הוא מנחש שכוונתו להזיק והוי רגל, והוא ודאי משלם כופר? ולדברי הרא"ש נראה ליישב, שודאי אי אפשר ללמוד רגל מקרן במה מצינו, ואפילו רגל כזו שכוונתה להזיק, כי יש לפרוץ מה לקרן שחייב בה"ר. אלא הדיון כאן הוא האם 'כופר יושת עליו' כולל כל מילי דשור או מדבר על קרן בלבד, ואם כן נראה שאין מקום לחלק בין רגל לרגל, שאין הכוונה-להזיק בפועל גורם הדין אלא שם האב.

(ע"ב) 'היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה' – כגון ששהניחה לו אדם אחר בחיקו בעודו ישן (רבנו יהונתן).

'לענין נזקין חייב, לענין ד' דברים פטור'. מבואר בגמרא שאין חיוב תשלומי ארבעה דברים בשוגג ובאונס, אלא תשלום נזק בלבד.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח שא) נשאל על נהג שנמנם תוך כדי נסיעתו, וגרם בשל כך לתאונה ולנזק – האם השינה נחשבת כאונס ואינו חייב אלא תשלומי נזק שאדם מועד לעולם, אבל לא בשאר ארבעה דברים, או הגדרתה אונס הקרוב לפשיעה, וחייב גם בתשלומי ריפוי.

במסקנת דבריו יצא לחלק שאם נרדם קרוב לתחילת הנסיעה, ברור שיש כאן פשיעה, שהכניס עצמו לנסיעה זו כשאינו עירני כל הצורך, אמנם אם ארע הדבר בנסיעה ארוכה קרוב לסופה, שגם אם היה ישן קודם לכן עלולה השינה ליפול עליו, בפרט בחשכה, במקרה כזה קשה לקבוע שיש כאן אונס הקרוב לפשיעה.

הנחה פשוטה היא שם, שנזק של תאונת רכב הרי הוא בגדר 'אדם המזיק' ולא 'ממון המזיק' שפטור מד' דברים – שהרי האדם מנהיג את הרכב ומנווטו, ויש כאן נזק ישיר הבא ממעשיו.

ויש לדון בכל זה גם לענין נשיאת כפים לנהג כהן, כשנהרג אדם ל"א בתאונה (ע' במאמר הגר"ע בצרי שלי"ט"א בתחומין ג). ומסתבר לכאורה שבכל מקום שנחשב פושע לענין הריגה, כמו"כ יתחייב בד' דברים בניזקין, שהרי היה לו לחוש לסכנת נפשות.

'זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל...' ע' במצוין לעיל דף יז.

על קושיית האחרונים הלא הכלי באויר הוא כבר הפקר, וכדין 'וטו של ים' – ע"ע בבית הלוי ח"א כד; חדושי מרן רי"ז הלוי סוף הל' גולה ואבדה.

'זרק כלי מראש הגג, והיו תחתיו כרים או כסתות, בא אחר וסלקן או קדם וסלקן – פטור. מאי טעמא בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גריה'. יש להוכיח מכאן כדברי הנמוקי-יוסף (לעיל כ, ע"ש) שהזורק חץ והזיק – חיובו הוא על מעשה הזריקה, שנחשב שכבר הזיק כשזרק, לכן כאן שמצד מעשה הזריקה לבדו, ללא מעשה נוסף שיתחדש, אין בו כדי להזיק – פטור. שאם לא נאמר כן אלא ננקוט שחיובו על השבירה בפועל שנעשתה מכחו, שמייחסים אנו את מה שכחו פעל כאילו הוא בעצמו עשהו – אם נאמר כן הלא כאן בסופו של דבר כחו הוא ששבר את הכלי, ומדוע יפטור. ומטעם אונס אין לפוטרו שהרי הוא בעצמו סילק הכרים. (קהלות יעקב ב"ק כא, ה; כתובות סו"י לד – מימי חרפו).

ולפי דברי נראה שאם בעת הזריקה לא היו כרים, והטיל כרים לאחר שזרק החץ, ובא אחר ולקח הכרים – חייב הזורק. וצ"ע. וע"ע במה שדן (בסי' ב סק"ג), מדוע לא יתחייב הזורק מצד 'ממון המזיק' כדין אש שהיתה גדר בפניה ונפלה שלא מחמת הדלקה, שחייב בנוקי האש מדין 'ממונו' (כדלעיל כג.). ולכאורה י"ל דהלא גם באש אמרו בתחילה שפטור משום דלית ביה ממשא. ואף למסקנא שחייב, וזה מחידוש התורה באש, משא"כ כח הזריקה עצמו מהי תיתי שייחשב 'ממונו' [ובפרט כשזורק מראש הגג כשלא הפעיל עליו שום כח שלו, אלא עזבו]. ומצד החבטה – ודאי אין כאן ממונו.

דף כז

'ר' יהודה בן בתירא אומר: בזה אחר זה האחרון חייב, מפני שקירב מיתתו' – אבל לענין ניזקין אין לחייבו משום 'קירב שבירתו' כי יש לחלק בין הנידונים; לענין חיוב מיתה, הדיון הוא על מעשה

האיסור שהוא הוא המחייבו מיתה, ולכן גם אם בלעדיו היה מת מיד, סוף כל סוף הוא עשה את מעשה הרצח. לא כן בניזקין, אנו דנים על נזק הכלי שזה העיקר לענין חיוב התשלומין (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"א לד).

בא שור וקיבלו בקרניו פלוגתא דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא. לדעת הסובר 'כשאין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר' [ורבה עצמו אמר כן להלן מג.]. צריך לומר שהנידון כאן הוא רק אליבא דר' יהודה בן בתירא, אבל לחכמים הפוטרים ממיתה, והרי דין מיתת השור הושווה לדין מיתה אצל הרוצח – אין גם חיוב תשלומי כופר (שטמ"ק ועוד. ועתוס' להלן מג.).

ממשמע שנאמר ושלחה ידה איני יודע שהחזיקה, מה ת"ל והחזיקה? לומר לך כיון שנתכוין להזיק אע"פ שלא נתכוין לבייש' – שלשון 'החזיקה' משמע בכה, לא בנגיעה לבדה [משמע שמדובר בכוונה להזיק ולא דוקא לבייש]. והטעם שחייבת, הגם שעשתה כן להציל את אישה – שהיה לה להצילו באבר אחר (רבנו יהונתן כו. וע"ע תו"ח באופן אחר).

משמע שאם א"א לה להציל בענין אחר – פטורה. וכן מבואר להלן כח. שבמקום הפסד לכו"ע עבד איניש דינא לנפשיה [ונראה דלאו דוקא הצלת בעל אלא הוא הדין לכל אדם]. וכן מפורש בהג"א ובריא"ז וברש"ל שם.

אך אם זה האיש הכה את הבעל כדי להגן על עצמו, אפשר שאעפ"י שמוותר לה להציל את אישה בדרך זו [מחשש סכנה ומסתבר אף בסכנת אבר], חייבת לשלם בושת.

הניח גחלת על לב עבדו... עבדו כגופו. לשיטת רש"י מדובר כשהעבד אינו כפות, ולכן המניח פטור כי היה לו לעבד לסלקה מעליו. ויש לשאול כיצד נפטר בטענה זו והרי לא העבד הוא התובעו אלא אדונו, על שהזיק את ממונו, ומדוע ייפסד האדון אם העבד לא סלקה? [ואכן יש סוברים שלא פטור אלא אם האדון נוכח שם ובידו להסירה, אבל בלאו הכי אין ביד העבד למחול על גופו (ערמב"ן). ואולם בתו"ח נקט לפטור בטענה הייתי סבור שיסקלנה העבד. וצ"ב].

ויש לומר כיון שבטבע כל בר דעת להציל עצמו, והוא מתגבר ונלחם עם טבעו להשאיר הגחלת, נחשב הדבר שגם הוא מסייע להזיק. וכל שהניזק מסייע בהזק – פטור המזיק. וזה עיקרו של הספק: האם סיוע העבד להזק עצמו, פוטר את הלה מתשלומים לאדון או לא (ע' בחידושי הגרש"ק כה).

פרק שלישי

'היינו כד היינו חבית'. כן גם בלשון חכמים; במשנה בסוכה (מח): אמרו שבשבת היו ממלאים מאתמול חבית של זהב. ובמשנת מעילה (ג): קראו לו 'כד של זהב'. [וכן כאן, פירש הרשב"א, לא ששינה התנא בלשונו כדי ללמדנו דהיינו כד היינו חבית, אלא כדרכו שנה, משום דהיינו הך, ואגב אורחא שמענו הלכה. וביש"ש לא פירש כן. יעו"ש].
ופעמים שהבחינו חכמים בין חבית לכד – כשרצו להדגיש הפרש הגודל, מפני שהחבית בדרך כלל גדולה מן הכד – ע' ביצה טו: 'הללו בעלי חביות... הללו בעלי כדין'.

(ע"ב) 'אין הולכין בממון אחר הרוב'. התוספות (כאן ובסנהדרין ג) כבר עמדו על השאלה האם חלוקים דיני ממונות מדיני נפשות בענין זה, ואם כן מדוע. וכן על החילוק בין רוב של דיינים המכריעים את פסק הדין, לרוב הדין על המעשה או על החיוב. וכבר האריכו רבות בספרי האחרונים בבאור דבריהם, ועל החילוקים בין סוגי 'רוב' השונים. ע' קונטרס הספקות ו; שב שמעתא ד, ו-ט; חדושי הגר"ח על הש"ס; ברכת שמואל כא; שערי ישר ג, ד, טו; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א לה; בית ישי נב, ב.

ביסודם של דברים, כתב רבי שמעון שקאפ זצ"ל (שערי ישר ג, ג): דין רוב, מלבד ענין הבירור וההוכחה שיש בו הרי הוא חק מחוקי התורה, שהרי הולכין אחר הרוב גם בהפרש קטן מאד בין הרוב למיעוט. אלא שהכרעת הדין בדיני ממונות שונה היא בעיקרה משאר דינים, שעיקר המשפט מתבסס על פי מידת הראיות השכליות, התלויות בדעת ובהסכמת השכל הישר וסברא ישרה. וממילא גם בירור הספקות נעשה על פי שכל וסברא, אם לא במקומות המפורשים בתורה כדיני עדות ושבועות, שם נידון הדבר כשאר חוקי התורה.

וכיון שכך, סובר שמואל שאמנם ישנו משקל מסוים להוכחה שה'רוב' מהוה, אך זכות המוחזק בממון עדיפה על פי השכל מזכותו של התובע, הגם שהרוב מסייעו. [ובאשר לדיני נפשות – תלה שם הדבר

בשיטות התוס' כאן ובסנהדרין, האם כמו בממונות תלוי הדבר גם שם בסברה האנושית].
אכן יש לחלק לפי זה בין סוגי הרוב השונים; ישנם ענייני רוב שמוכרעים הם על פי השכל [כגון זה שמניחים אנו שזה אביו של פלוני, גם בדיני ממונות, כנתינת מאה כסף לאבי הנערה במוציא שם רע, או אב החייב בפדיון בנו וכו', הגם שהנחה זו מבוססת על דין 'רוב', כמו שאמרו בפ"ק דחולין], ובהם מודה שמואל שיש ללכת אחר הרוב. דבריו אמורים רק כאשר לפי הכרעת הדעת אין די במשקל הראיה לערער את מוחזקותו של זה. (ובאר עוד בדרך זו את חילוק התוספות לענין רוב בדיינים).
ובספר פני יהושע (גיטין מח) כתב מקור לכך שאין הולכין בממון אחר הרוב [וכן לכך ש'ברי ושמא אין ברי עדיף'] – מן הכתוב מי בעל דברים יגש אליהם – יגיש ראייה אליהם, שבספק ממון שקול אין צורך בחידוש הכתוב, שסברא היא (כדלהלן מ:), ונצרך (לדעת שמואל) ללמד שאפילו כשיש רוב לתובע, טעון הוא עדיין להגיש ראייה.

'בממלא רשות הרבים כולה חביות'. דוקא באופן שטורה גדול לו לקבצם ולסדרם – יכול לשבור ולצאת ולהכנס, ואין מצריכים אותו להקיף למקום אחר, אבל בטורח מועט – חייב אם שבר (עפ"י הגהות אשר"י).
לדברי התוס' (כת). משמע שדין זה אמור רק לסובר 'עביד איניש דינא לנפשיה'. אולם מרש"י שם מבאר שנחשב הדבר כאיכא פסידא' ולכולי עלמא מותר. וע"ש ברש"י ומהר"ם.

'רב יהודה אמר לא עביד איניש דינא לנפשיה. רב נחמן אמר עביד איניש דינא לנפשיה. היכא דאיכא פסידא כולי עלמא לא פליגי דעביד איניש דינא לנפשיה'. כתב הרא"ש (וכ"פ בשו"ע חו"מ ד):
אין אומרים 'עביד איניש דינא לנפשיה' אלא אם יכול לברר בדין שנטל את שלו והוציא ממנו כדין, אבל אם אינו יכול לברר שהדין עמו, לא כל הימנו לומר שלי הוא ולהציל ממנו עשיתי. (ומפשטות הדברים נראה שהוא הדין במקום דאיכא פסידא. וע' עוד פרטים בזה ברמ"א שם ובסמ"ע ונתי"מ).
עוד כתב בנתיבות המשפט (שם סק"א): לא אמרו שרשאי להכותו, אלא כשיש על כל פנים חשש הפסד, כגון בלקח מטלטלין – שמא יבריהם, אבל אם נכנס לביתו ואינו רוצה לצאת, אין לו רשות להכותו אלא ילך לבית דין. (ואם הכה והזיקו – ע"ש חילוקי הדינים).
מדברי מהרש"ל (ביש"ש ט) משמע שחולק וסובר שאם אינו רוצה לצאת – יכול לחבול בו עד שיצא. וכן בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"א ג בד"ה והנה הרמב"ם) פקפק בחילוקו של הנתיבות, וע"ש בכל הענין באריכות רבה.
לא דיבר הנתיבות אלא לענין הכאות הגוף, אבל לענין נזק לממונו אפשר שגם כשאין חשש הפסד ממון מותר לו לסלק הנזק הגם שחברו ייפסד בכך. וכך משמע בתוס' (להלן כת. בד"ה משבר) שמשום טרחה לבדה התירו לו לשבר, והרי כשנכנס לביתו ונצרך להוציאו וראי הדבר לטורח עליו ואעפ"כ לא הותרה חבלתו – הרי מוכח לחלק בין הכאת הגוף שלא הותר לו כשאין חשש הפסד, ובין נזק ממון. אך גם בממון, אם אפשר בקלות ללא הזק – אסור לו להזיק, כדלהלן 'שהיה לו לשומטו'.

'ככתבם וכלשונם'

'הרי אמרו לרכובה שלש ולבעיטה חמש ולסנוקרת שלש עשרה' –
'... ויש מפרשים (סנוקרת) שהוא מכה לאחר יד. וכן פרש בערוך, ונותן טעם לדבריו: לרכובה שלש – לפי שמכה אותו בשלשה פרקים, סוף הירך וראש השוק ועצם קטן שיש באמצע. ובעיטה חמש – לפי שיש ה' אצבעות ברגלו. לסנוקרת שלש עשרה – לפי שיש ג' אברים יש ביד האדם... ולא נראה לי כלל, כי זה נקרא סטרו ויש לה קצבה אחרת (בפרק 'החובל'). ובערוך פרש עוד לשון אחרת: מכת אגרוף. וכן פרש הרמב"ם. ויכול להיות שגם כן יקויים טעם הערוך...
ושרי ליה מריה (אולי צ"ל: שרי לי מרי), שבתחילת ראותי אלו הטעמים היה כמצחק בעיני, ואמרת בלבי, ראוי הוא לתינוקים. ובראותי דברי הירושלמי (בפרק החובל, וגם הרי"ף הביא) 'תני רבי קרנא ולבעיטה אחת ולרכובה ג' ולסנוקרת ט"ו' היה בעיני פלא, על מה הוסיפו בסנוקרת ופחתו בבעיטה, אף שהתלמוד שלנו עיקר, מכל מקום מה שיצא בהתיר יצא ואלו דא"ח. ובודאי דעת חכמי ארץ ישראל דהיינו ברייתא דרבי קרנא, שיער הרגל לפרק אחד, כי הבעיטה בפיסת הרגל ולא באצבעות של רגל. ורכובה ג' כדפירשתי, וסנוקרת ט"ו לפי שמנה ג"כ שני חוליות של אגודל. והתלמוד שלנו אינו מונה בסדר האלו.
ואם כן יצאו הדברים נכונים, ובלי ספק שרבי נתן בעל הערוך לא הוציא זה מלבו כי אם בקבלה, שהרי מסורה כל התלמוד בידו' (ים של שלמה ד).

... עלה בידינו שהקהל יכולים לקנוס בתקנותיהם כפי אשר יראה בעיניהן, ואפילו בחוצה לארץ. דהא... ולא קשיא מדאמרין דאין דיני קנסות בבבל, שהדבר שהסכימו עליו בני העיר הרי הוא כאילו קבלוהו כל אחד על עצמו ונתחייבו בו. ועוד, כיון שעשו כן מפני שראו שיש גדר ותקנה בדבר, הוה ליה כהודאות והלואות ושליחותיהו קא עבדי וגובין הקנסות ששמו בתקנתן' (שו"ת הריב"ש שצט. וע' שו"ת הרשב"א ח"ג שצג, ובמיוחסות לרמב"ן רמ).

דף כח

עמך, בן בג בג יחידאה הוא ופליגי רבנן עליה. כלומר אני אומר שיחיד הוא בזה וחכמים חולקים עליו. אבל לא שחולקים בפירוש (ערשב"א).

ואי אמרת עביד איניש דינא לנפשיה, לנקוט פורא וליתיב. משמע שהקושיא לרב נחמן בלבד, כי לרב יהודה אפשר להעמיד כגון שאין לו הפסד בכך שעוברים ושבים שם (מרומי שדה). ומדברי הראב"ד מבואר שאין זה נחשב 'איכא פסידא' מפני שהוא פשע בדבר והביא עצמו לידי כך.

מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו – כשהחזיקו ברשות, כמו כאן (עפ"י תוס' ב"ב יב. מרדכי ועוד; רמ"א שעז). החזיקו שלא ברשות – רשאי לנקוט פורא וליתיב, שעושה אדם דין לעצמו (מהרי"ח). וע' בהגר"א שעז סק"ב.

לפוטרו מן המעשר. משמע בגמרא ובפרוש רש"י שהפאה נפטרת ממעשרות עוד קודם שזכו בה עניים. ומכאן הקשו הרבה אחרונים על המשנה-למלך (תרומות ב,ט) שהסתפק בדבר. ע' בשו"ת מנחת יצחק ח"ז קכט, ד שציין לספרים רבים. וע"ע בית ישי ג.

לא שנו אלא שטינפו כליו במים. משמע, גם באופן שניתן להעביר הטינוף – חייב בתשלומי הנזק. (וכן מבואר להדיא בנדה נח.) – 'ונראה דמראה מקרי מציאות, וכשמכבסו יוצר בגד מלובן. וחשיב הכתם נזק והליבון תיקון מחודש' (חזון איש ב"ק יג, ב. והאריך שם בפרטי דינים אלו, מתי נזק החוזר לקדמותו נחשב נזק ומתי אינו נידון אלא כגרם טרחה).

ורבנו יהונתן פירש כאן בבגדי משי וארגמן. ומשמע מלשונו שאין הכוונה למעט טינוף שאר בגדים מתשלומין, אלא לומר שאין זה 'מיתה', וכדלהלן בסמוך.

(ע"ב) ונפל שמה שור או חמור. שור – ולא אדם. חמור – ולא כלים. ע' בבאור הדרש, במובא לעיל ג מהגר"י מרצבך.

בספר משך חכמה (משפטים, כא, לג) נתן טעם מושכל: אדם בר דעת יש לו לשמור עצמו מבור עמוק שיש בו כדי להמית. וכמו כן כלים, סתמם – בעליהם משמרים. לא כן בעלי חיים שדרכן להלוך לבד ואין בהם דעת לשמור עצמם [ואמנם שור פקח ביום – פטור. (כדלהלן נד). ובבור פחות מעשרה, גם אדם בן דעת פחות נזהר [ד'נגאני דארעא מיקרו' – קדושין סא], ולא העלה על דעתו להישמר ממנו. לא כן בור עמוק, שמפורסם הוא אצל הבריות – 'בור יש במקום פלוני'. [ומצד הסברא מחוורת שיטת הירושלמי שבבור עמוק י' – פטור על אדם גם מנזקין]. (עד כאן דבריו, וכיוון בזה לפירוש החזקוני פר' משפטים. אם כי למעשה גם אדם שאינו בר דעת פטורים עליו – כדלהלן נד:).

אבל לענין נזקין אדם חייב וכלים פטורין. פרש הראב"ד שאין שייך 'מיתה' ו'נזקין' בכלים הלכך ממועטים הם לגמרי. ולא רק שבירתם אלא גם טינוף נחשב כמיתתן (רשב"א). ובשיטה מקובצת הביא לפרש מהר"ם מסרקסטה, שמיתה אינה מצויה בכלים כי השברים ראויים למלאכה כלשהי, הלכך ודאי מיעטה תורה את שבירתן. (פרוש, אע"פ שגם הנבילה ראויה לשימוש, הרי החיות איננה, משא"כ בכלי שכל ענינו הוא שימוש, ועדיין קיים בו שימוש כל דהו בשברים).

ובפירוש רבנו יהונתן כתב 'ובגדי משי וארגמן טינופן נמי זו היא מיתתן'. ויש לדייק שבשאר בגדים אין הטינוף 'מיתה' אלא נזק בעלמא, כיון שדרכם בכך להתלכלך ולהתכבס. וכעין זה כתב הנצי"ב (1) לענין פירות שנתלכלכו, וביפה עינים (נג): כתב כן לענין כלי שניקב ואפשר לתקנו. ובמנחת שלמה (1) הקשה מסוגיתנו שמבואר שאף טינוף כלים נחשב 'מיתה'. אך להר' יהונתן יש ליישב שרק בבגדי משי

ויש סוברים שאפילו לא אמר 'בכל מקום שתרצה תנוח' חייב, שהרי זה ככותב 'שם' מ'שמעון' (ערמב"ם שבת יג, כא, רשב"א ומאירי שבת צו: - דלא כפרש"י תוס' ור"ח שם). ע"ע פרטים נוספים בשבת צו. ב. נתכוון שתיים ונמצאו ארבע - לדברי כמה ראשונים (תוס', רשב"א, רי"ד שבת ק), הדבר תלוי במחלוקת אביי ורבא בשבת עג.

ג. חיוב גלות לרוצח הוא דוקא כשהיתה לו ידיעה ושגג (בשגגה), הלכך אם לא הכיר באבן המונחת בחיקו ועמד ונפלה - פטור. הכיר בה ושכחה - חייב.

ואולם בשאר שגגות אין צריך ידיעה בתחילה, כגון באוכל חלב בשוגג. רק כאן דרשו כן מפני שנכתבו בפרשה שגגות הרבה (תוס').

נתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע, או ארבע ושמונה, מיעטו מאשר לא צדה - פרט לזה. ופרש"י בלשון אחת: אינו בתורת וכי יזיד אלא בתורת גלות (וכן נקט רבי יצחק בר"ש, באו"ז). לשון אחרת: נתמעט מגלות, שהרי זה צדה ונתכוון לזרוק. וכן דעת ר"ח רמב"ם וראב"ד, לפי שהוא קרוב למזיד ואינו מתכפר בגלות. כתב בנמוקי יוסף: זה שפטור מגלות [כלשון אחרונה ברש"י], דוקא במקום שרבים מצויים שם, ואפילו הוא לא ידע על כך, אבל במקום שאין הרבים מצויים - גולה.

ד. הוציא עין עבדו או שנו באחת מהשגגות האמורות - יצא לחרות. רשב"ג אומר ושחתה - עד שיתכוון לשחתה.

אם לא נתכוון לעין וגם נתכוון לטובתו של עבד, כגון הושיט ידו במעי שפחה וסימא עובר שבמעיה - פטור אפילו לחכמים, אבל אם נתכוון לעין אע"פ שנתכוון לטובתו, או נתכוון לטובתו אע"פ שלא נתכוון לעין - לא (תוס' עפ"י קדושין כד. והראב"ד פירש בדרך אחרת, ולדבריו אין מקור לחלק בכך).

ויש אומרים שלפי האמת גם לחכמים אם לא נתכוין כלל לאבר - אינו יוצא לחרות, וכמשמעות הסוגיא בקדושין (עפ"י כסף משנה הל' עבדים ה, יא דעת הרמב"ם). אך באור זרוע משמע שמבואר בסוגיא, שיצא לחרות לדעת חכמים.

דפים כו - כז

דין זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל - נתבאר לעיל יז.

נז. מה הדין במקרים דלהלן?

א. זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים, ובא אחר או הוא עצמו וסילקן.

ב. זרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף.

ג. בא שור וקיבלו בקרניו.

ד. נפל מראש הגג ונתקע באשה.

ה. נפל מראש הגג ברוח והזיק ובייש.

ו. הניח גחלת על לבו של חברו, ומת.

ז. על בגדו של חברו בפניו, ונשרף.

ח. על עבדו ושורו של חברו.

- א. אמר רבה: זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים או כסתות. בא אחר וסלקם, או קדם הוא וסלקם – פטור. שהרי בזמן ההשלכה 'פסקו חציו' שהרי אין סופו לישבר.
- א. הרי"ף כתב שתלוי הדבר בנידון דינא דגרמי, ורבה לטעמו שאינו דין דינא דגרמי אבל להלכה דנים דינא דגרמי וחייב (וכן דעת הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי, והר"ן בסנהדרין עז: וכתב הנמו"י שכן הסכימו המפרשים).
- ודעת הרבה ראשונים (רש"י תוס' ר"י בר"ש בה"ג ראב"ד העיטור הרשב"א רבנו יהונתן המאירי הרא"ש רבנו ירוחם ורי"א"ז) שנטילת הכרים היא גרמא בניזקין כיון שלא עשה מעשה בגוף הדבר הניזק. [ודעת הרי"א"ז שכל גרמא חייב בתורת קנס].
- ולדעת הרמב"ם (חובל ומזיק ז) שניהם חייבים. ואם אחד מהם בעל הכלי – השני חייב. יש הסוברים בדעתו שהזורק הראשון נחשב 'גרמי', ויש מפרשים לפי שסובר גרמא בניזקין חייב (ע' שלטי הגבורים פ"ו; ש"ך שפ"ד תיח"ד ובשו"ת מהר"ם אלשיך קל"ד).
- ב. מפשט לשון התוס' להלן (לג. ד"ה והוציא) נראה שבמקום שיש לו להעלות על הדעת שיסלקו את הכרים – חייב. ואולם החזו"א (ב"א) נקט שלעולם פטור, שאין זה כ'רוח מצויה' שהרי המסלק הוא בר בחירה. וכן אם הוא בעצמו תכנן מראש לסלק – פטור. ויש מי שכתב שאם ידע שאחר עלול לסלק – חייב (עפ"י עמוד הימיני. וע' 'מעשה וגרמא בהלכה').
- ג. ברשב"א (לג.) מבואר שדינו של רבה אינו מוסכם, אבל הלכה כמותו.
- ד. זרק כלי והיו תחתיו כרים, ובא אחר והניח אבן על גבם ונחבט הכלי על האבן ונשבר – חייב המניח (רי"א"ז בשם זקנו הרי"ד).
- ב-ג. אמר רבה: זרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף – מחלוקת רבי יהודה בן בתירא וחכמים, האם פטור מפני שאין כאן הכאת 'כל הנפש' (כל נפש אדם), או חייב מפני שקירב את מיתתו. בא שור וקבלו בקרניו – מחלוקת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא וחכמים, האם תשלומי כופר דמי מזיק או דמי ניזק (והרי אין לניזק דמים באותה שעה. רש"י).
- א. רבנו חננאל מפרש להפך מפרש"י, שאם כופר דמי ניזק – חייב בעל השור, שהרי שורו הרג. ואם דמי מזיק כלומר שכאילו הוא בעצמו הרג ורחמנא חס עליו לשלם כופר, וכאן שאפילו הוא עצמו לא היה חייב [לחכמים], אינו משלם כופר על הריגת שורו. והמאירי פירש שלפי שניהם פטור, למ"ד דמי ניזק – לפי שאין לו דמים. ולמ"ד דמי מזיק – לפי שאין צריך כפרה.
- ב. יש סוברים שלפי הצד שהולכים 'בתר מעיקרא' (ע' לעיל ז) הזורק יש לו להתחייב, והשני פטור לדברי הכל (עפ"י רמב"ן. ואין כן דעת שאר ראשונים – ע' נחלת חוד יז: אבן האול ב, יד).
- ד. אמר רבה: נפל מראש הגג ברוח מצויה ונתקע באשה – חייב בארבעה דברים (שהוא קרוב למזיד), אבל בתשלומי בושת פטור שהרי לא נתכוון לכך. [ביבמתו לא קנה, שלא נתכוון לביאה. ואין זה דומה לשוגג שנתחלפה באחרת ונתכוון לשם ביאה. רש"י]. מסתבר שדוקא כשהיתה שם האשה למטה, שאז הוא פושע. אבל בלאו הכי פטור (רשב"א. כנראה הכוונה שהיתה למטה כשעלה והיה לו להימנע, או שראה אותה כשהיה למעלה).
- ה. אמר רבה: נפל מראש הגג ברוח שאינה מצויה והזיק ובייש – חייב על הניזק ופטור בארבעה דברים (ואין זה בגדר אונס גמור. נמו"י).

נפל ברוח סערה שאינה מצויה לגמרי – יש מחייבים בנזק אפילו באונס גמור כנ"ל (רמב"ן ב"מ פב). ויש פוסקים (עב"ח שעה בדעת הטור). ויש שפוטרים בכל רוח שאינה מצויה ולא אמרו שחייב אלא אם היה יכול גם ברוח מצויה (לה"מ חובל א, יב בדעת הטור).
ברוח מצויה – חייב בארבעה דברים ופטור על הבושת. ואם נתהפך (עליו לאחר שהתחיל ליפול, להנאתו) – חייב אף על הבושת, כדין נתכוון להזיק אעפ"י שלא נתכוון לבייש (ושלחה ידה והחזיקה במקושי – לרבות).

א. החיוב במתהפך הוא גם כשנפל באונס (ערמב"ם א, יב לענין רוח שאינה מצויה. ומסתבר שאפילו הפילוהו אחרים באונס גמור. ע' מנח"ש).

ב. נתכוין להזיקו במקום שאינו נראה, שאין שם בושת, והזיקו במקום הנראה – חייב בתשלומי בושת, שהרי נתכוין להזיק (ראב"ד. ועתוס' כתובות סה סע"ב שיש בושת אף במקום שאינו נראה).

ח-ו. אמר רבה: הניח גחלת על לבו של חברו ומת – פטור (שהיה לזה לסלקה, שאין דרך העולם למסור נפשם למיתה כדי לחייב אחרים – הלכך הוא שהפסיד לעצמו (נמו"י). ואפילו התרו את המניח וקיבל עליו התראה. רא"ש).

לא היה יכול להסיר מעצמו אלא אחרים שהיו שם יכלו לעשות כן ולא עשו – נראה שהמניח רוצח גמור (כן צדד במנח"ש. ע"ש).

על בגדו ונשרף – חייב [כדין] קרע כסותי, שבר כדי – חייב, כל שלא אמר לו 'על מנת לפטור'.
נסתפק רבה בשהניח על עבדו. וכן נסתפק על שורו. ופשט שהעבד כגופו והשור כממונו.

א. יש אומרים שלא פטרו בעבד אלא אם רבו אצלו ובידו להסירה אבל אם לא היה אצלו – חייב, שאין ביד העבד למחול על גופו (הובאה דעה זו במלחמות ה' להרמב"ן).

ב. התוס' פירשו במניח על עבד כפות ורבו עומד אצלו, והזק העבד ולא מת [משמע שאם מת – חייב, וכן נקט הנמו"י כדבר פשוט. וכ"כ המאירי. ואילו ברא"ש משמע לפום ריהטא שפטור. וצ"ב].
וכן שור כפות ובעליו עומד שם ואינו חושש להסירו. אבל בשאינו כפות – פטור, שיש דעת בשור להסירו. ויש חולקים (ע' נמו"י. וכתב שה"ה עבד קטן שאין בו דעת. וערמ"א תיה, ח וש"פ).

פרק שלישי; דף כז

נח. המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בו ושברו – האם השובר חייב או פטור? ומה הדין כשהזקק בו?

המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בו ושברו – פטור. כך שנו במשנתנו. רב העמידה בממלא רשות הרבים כולה חביות. ולפי זה הוא הדין אפילו שבר בלא שנתקל פטור (רב זביד בשם רבא). ושמואל העמיד באפילה, ורבי יוחנן – בקרן זוית, אבל בלאו הכי – חייב [וכן עשה שמואל מעשה בנהרדעא], שהרי אדם צריך לעיין בהליכתו.

ובמערכא אמרו בשם עולא (אלעאי) שטעם הפטור הוא לפי שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים. ואולם באופן שהדרך להניח שם כדים, כגון בקרן זוית הסמוכה לבית הבד – לדברי הכל חייב המזיק, שצריך ההולך להיזהר. (כן העמיד רב פפא את הוראת רבא (רבה) שחייב לשלם).

אם הזקק בה אדם – בעל הכד חייב בנזקו. ודוקא נתקל, אבל שבר בכוונה, אעפ"י שהלה מילא רשות הרבים כולה חביות – פטור, שהשובר הזיק את עצמו (ר"ז בשם רבא).

- א. הרי"ף והאו"ז והרי"ד פסקו שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים, ואם נתקל והזיק – פטור. ולא רק ברשות הרבים עצמה אלא גם במקום צדדי, כל שאין רשות להניח שם כלים (ע' נמו"י). אבל שבר בידים – חייב, שיש לו מקום לעבור (נמו"י). ויש פוטרם (ע' להלן). ובעל העיטור ורי"ז פסקו שהנתקל חייב, מלבד באפילה או בקרן זוית או בממלא רשות הרבים כולה חביות (וע"ע בפסקי ריא"ז ה"ה. וצ"ע ביש"ש סוף אות ח). נתקל והזיק – התוס' ועוד ראשונים נקטו שבעל הכד חייב. [ויש אומרים אעפ"י שהיה רשות להניח הכד שם כדי לפוש וכד'. ע' במאירי ורבנו יהונתן]. ואילו הרי"ד והרי"ז נקטו שאין בעל הכד חייב מלבד אם הלה נתקל באפילה או בקרן זוית – שהניזק פשע בעצמו שלא עיין בדרך הליכתו.
- ב. בממלא רשות הרבים כולה חביות – משבר הלה בידים ופטור. אך אם השובר הזוק – בעל החביות פטור (הג"א, ריא"ז וש"פ).
- ג. מדברי הראב"ד בחדושו משמע שאף רב ושמואל מודים שאם היה טרוד בהליכתו בנשיאת משא או בהנהגת בהמה – ונתקל ושביר פטור, למאן דאמר 'נתקל אנוס הוא'. (והוצרכו להעמיד באופנים מיוחדים, כדי לפרש המשנה גם למ"ד 'נתקל פושע'. וע' בר"י מלוגיל כט: סברא הפכית, שכשנושא משא יש לו ליהרר יותר).
- ד. מבואר במאירי ובפירושו רבנו יהונתן שאעפ"י שיש רשות להניח את הכד כדי לפוש מעט – הנתקל פטור. [וכשהניח דברים שלא ברשות כגון בממלא רה"ר, משמע מרבנו יהונתן שלשאר אמוראים מלבד רב, אף המשבר בידים פטור, משום שכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. ובשאר"ר אין נראה כן].
- ה. במקום שהדרך להניח כגון קרנא דעצרי, כתב מהרש"ל שאף באפילה ובקרן זוית חייב השובר, אך לא בממלא את כל השטח חביות. (כן פירש דעת רי"ף ורא"ש. ומבואר מדבריו שלשמואל ורי"ח פטור אלא אין הלכה כמותם. וצ"ע). ואילו הרמב"ם (יגו, וטושו"ע (תיב, ב) פסקו שאפילו הזוק אחרים באפלה – חייב בעל הכד.

נט. המוכר לחברו 'חבית', האם יכול ליתן לו 'כד'?

- המוכר לחברו 'כד' או 'חבית'; במקום שמבחינים בהם בשמותם, חייב ליתן בדיוק כפי מה שאמר. במקום שהרוב קוראים לכד 'כד' ולחבית 'חבית' ומיעוט קוראים לכד 'חבית' ולחבית 'כד' – יכול המוכר ליתן לו כד בטענה שהוא מן המיעוט שקוראים כן – שאין הולכים בממון אחר הרוב.
- א. פירשו בתוס' שאפילו לרב שאמר במוכר שור לחברו ונמצא נגחן שהולכים אחר הרוב [הקונים לחרישה] והרי זה מקח טעות, כאן מודה שיכול לומר יודע אני בעצמי שמן המיעוט אני וכן נקט מהרש"ל. וכ"כ הראב"ד מנימוק שונה).
- ולפי פירוש אחד בתוס' י"ל שלרב הולכים כאן אחר הרוב, ורק אם הדמים מסייעים את המוחזק, אין הולכים.
- כשהרוב ידוע ומפורסם – הולכים אחריו ואין חוששים למיעוט – דמיעוט (יש"ש).
- ב. התוס' צדדו שאם יש ראייה מהדמים – הדמים מודיעים אפילו להוציא מן המוחזק. ואולם אם ראיית הדמים מנוגדת לרוב ולחזקה – משמע בתוס' שאין הדמים מודיעים. ויש סוברים שאין הדמים מודיעים להוציא מהמוחזק (ע' הג"א; נמו"י). ויש אומרים שבהפרש קטן אין הדמים מודיעים (ע' במאירי ויש"ש).
- ג. מבואר בראשונים שכן הדין כשהלוקח מוחזק, יכול לומר לא אתן דמים עד שתביא לי חבית.